

MİLLİ SARAYLAR

KÜLTÜR-SANAT-TARİH DERGİSİ SAYI:8 / 2011

İstanbul 2011

Abdülmecid Efendi Kütüphanesi

Kartpostal Koleksiyonu

Akile elik*

ski kartpostallar, üzerlerine sinen yılların kokusuyla, geçmişin en canlı tanıkları olarak karşımıza çıkarlar. Kartpostalların hayatımıza girmeye balaması fotoğrafin pahalı olduğu, sadece saray, diplomatlar gibi zengin çevreler tarafından talep grdğu bir döneme rastlar. Haberleşme açısından bakıldığında ise, mektuba kıyasla daha ucuz bir yöntem olması, aynı zamanda görsel unsurları da barındırması sebebiyle çok tutulmuş ve hızla yayılmıştır.

Batılı ülkelerde kartpostalın ilk kullanımını Avusturyalılar tarafından 1869'da gerçekleşmiş, postada kullanılması ise 1872'de posta idaresince yürürlüğe konulan kanunla resmiyet kazanmıştır. Bu tarihten sonra kartpostal basımı ile ilgili matbaalar kurulmuş ve posta idaresince, satılabilecek kartpostalların basımına izin verilmiştir. İlk kartpostalların n yüzü adres ve pul için ayrılırken, arka yüzü yazılacak mektup için bırakılmıştır. 1877 yılından itibaren kartpostalların n yüzünde reklam ve çeşitli desenler, arka yüzünde ise adres, pul ve yazılan metin yer almaya balamış, bugün anladığımız anlamda resimli kartpostalların ortaya çıkışı ise 1891 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren basılan kartpostalların n yüzündeki resimler tamamen fotoğraflardan alınarak bir nevi röprodüksiyon sistemi ile basılmaya balanmış ve tüm Avrupa'ya yayılmıştır.¹

Kartpostalın Osmanlı İmparatorluğu'nda yaygınlaşması, Avusturya-Macaristan uyruklu Max Fruchtermann'ın 1895 yılında ilk Osmanlı kartpostal serisini Breslau'da bastırmasından sonra gerçekleşmiştir. Tabaskısı olarak basılan bu seriden sonra başka seriler de basan Fruchtermann, 1898 yılında fotoğrafin kartpostal üzerine basılma tekniğinin gelişmesiyle beraber bu teknikle 2000 civarında kartpostal bastırmıştır. Kartpostallarında İstanbul manzaraları, sokak satıcıları, çeşitli meslek grupları, binalar, Osmanlı padiahları serisi gibi konulara yer vermiş ve bu anlamda Osmanlı başkenti İstanbul'a ait görsel malzeme, dünyanın dört bir tarafına ulaşmıştır.²

Fotoğrafin fabrikasyonu olarak da niteleyebileceğimiz kartpostalların üzerindeki resimler genel konulardan seçilmiş; ehir manzaraları, binalar, ünlü edebiyatçı, sanatçı ve müzisyenler, devlet adamları, sokak satıcıları, kadın, ocuk, hayvan fotoğrafları, tablolar, müzelerde sergilenen eserler ve hatta tarihe mal olmuş önemli olayların fotoğrafları kartpostallarda görülmeye balamıştır. Bu şekliyle tüm Avrupa lkelerinde, hemen hemen aynı zamanlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda da kullanılmaya balayan kartpostal sadece daha ucuz bir haberleşme yöntemi olarak kalmamış üzerindeki resmi beğenen turistler, meraklılar ve koleksiyoncular tarafından

* Kütüphane Koleksiyonu Sorumlusu, Milli Saraylar.

1

2

1 Şehzade Abdülmecid Efendi'ye Celâl Nuri (İleri) tarafından Almanya'dan gönderilen kartpostal. Kartın ön yüzünde "Çakerleri Celal Nuri" arka yüzünde ise "Çamlıca'da Şehzâde-i âli-baht devletlü, necâbetlü Mecid Efendi Hazretlerinin hâk-pây-ı fahîmânelerine. Konstantinople-Turkei" yazılıdır.

2 Sultan II. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Burhaneddin Efendi tarafından 8.9.1913 tarihinde Almanya'dan gönderilen kartpostal. Kartın ön yüzünde Osmanlıca "Prens Rejan Tiyatrosu" yazılıdır.

da önemli ölçüde ilgi görmüştür.³ Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşmanın etkilerinin en fazla hissedildiği 19. yüzyılda, Osmanlı aydın ve bürokratları, hanedan üyeleri, yazar, gazeteci, sanatçı ve benzeri çevreler çeşitli Avrupa şehirlerine giderek gözlemlerde bulunmaya, buralarda gördükleri çeşitli manzara, bina ve kültürleri yansıtan kartpostalları kendi ülkelerindeki yakınlarına postalamaya başlamışlardı.

Aslında bir iletişim aracı olarak doğan kartpostal, zaman geçtikçe belge değeri olan bir malzeme haline gelmiştir. Sadece üzerinde taşıdığı resim sebebiyle değeri kazanan kartpostallara, postalandığı ve geldiği yerin damgası, pulu, gönderenin imzası, üzerlerine ve arkalarına yazılan yazılar da ayrıca bir değer katmaktadır. Özellikle ülkenin siyasi, sosyal ve kültürel tarihine mal olmuş kişilerin imzasını taşıyan, duygu ve düşüncelerini ifade eden, meramlarını dile getiren kartpostallar çok daha değerli bir tarihi belge, özenle korunması gereken bir kültürel miras niteliğini taşırlar. Üstelik kartpostal gönderilen ve onları itina ile biriktiren kişi Osmanlı hanedanının önemli bir üyesi ise...

Osmanlı İmparatorluğu'nun son Veliahdı Abdülmecid Efendi, Vahideddin'den sonra taht sırasının kendisine gelmesini beklerken, saltanat ve hilâfetin birbirinden ayrılması (1 Kasım 1922) ve saltanatın kaldırılmasının ardından 19 Kasım 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından halife olarak seçilmiştir. Bu tarihten itibaren 3 Mart 1924'de hilâfeti kaldıran ve halifeyi ülke dışına çıkaran yasanın TBMM tarafından kabul edilmesine kadar halife olarak Dolmabahçe Sarayı'nda yaşayan Abdülmecid Efendi, padişahlık vasfı olmadan Halife olan ilk ve tek hanedan üyesidir.

3

4

Sultan Abdülaziz'in dördüncü oğlu Abdülmeccid Efendi, Osmanlı siyasal yaşamında olduğu kadar sanat, kültür ve sosyal yaşamında da etkili olmuş bir kişidir. Sanata ve sanatçıya her zaman destek olan, sanatçıları koruyup eğitim olanakları yaratan Abdülmeccid Efendi'nin kendisi de Türk sanat tarihinde yer edinmiş önemli bir ressamdır. Yaptığı tablolarla döneminde yurt içi ve yurt dışında düzenlenen önemli sergilere ve atölye çalışmalarına katılmıştır. İyi bir ressam olmanın yanı sıra piyano, keman, viyolonsel çalacak kadar iyi bir Batı müziği icracısı ve hattattır. Abdülmeccid Efendi, dönemin önde gelen fikir, sanat ve edebiyat adamlarıyla da yakın ilişkiler kurmuş, dostluklar geliştirmiştir. Bunlardan başlıcaları İtalyan ressam Zonaro, Pierre Loti, Claude Farrere, Abdülhak Hamid, Tevfik Fikret, Celâl Nuri ve Recaizade Mahmud Ekrem'dir. Özellikle Pierre Loti, Claude Farrere gibi yazarlarla mektuplaşmış, kendi yaptığı tabloları hediye etmiştir.

İyi derecede Fransızca ve Almanca bilen Abdülmeccid Efendi siyasal ve toplumsal sorunlarla ilgilenen, okuyan, araştıran entelektüel bir kişiliktir. Şehzadelik yıllarından beri okuduğu kitaplarını topladığı oldukça geniş bir koleksiyona sahip olan kütüphanesinin raflarını, dönemin ünlü edebiyatçı, tarihçi ve sanatçıların cilt cilt kitapları süslemektedir. Bugün Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan kütüphane, kitap, dergi, gazete, ansiklopedi, sözlük, yıllık, harita, albüm, fotoğraf, kartpostal ve belge gibi oldukça farklı çeşitlilikte yazılı, basılı ve görsel materyal barındırmaktadır. Kütüphanede bulunan eserlerin birçoğu Abdülmeccid Efendi'den izler taşımaktadır. Genellikle kitapların iç kapağına kimi zaman Latin harflerini kullanarak, kimi

3 Abdülmeccid Efendi'nin biriktirdiği, 1919 yılında Kahire'de yapılan bağımsızlık gösterilerine ait kartpostallardan biri. Kartın arka yüzünde Osmanlıca olarak "Kahire'de taleb-i istiklâl nümâyişlerine kadınların iştirâkı 12. 4. 1919" yazılıdır.

4 Saray Ressamı Fausto Zonaro tarafından 28.9.1909 tarihinde Roma'dan gönderilen kartpostal.

5

6

7

5 Abdülmecid Efendi'nin biriktirdiği şehir kartpostallarına bir örnek.

6 Halife Abdülmecid Efendi Koleksiyonunda bulunan İzmir'e ait bir kartpostal.

7 Abdülmecid Efendi Kartpostal Koleksiyonu içerisinde bulunan Bavyera'daki Kraliyet Sarayı'na ait kartpostallardan bir örnek. Kartın arka yüzünde Osmanlıca olarak "Numara:5, Kapıları ve şömine üzerleri büyük aynalı, duvarları altın yaldızlı lakedir" yazılıdır.

zaman da Arap harfleriyle imza ve tarih atmış, mührünü ya da inisialini basmıştır. Özellikle "Abdülmecid Bin Abdülaziz Han" (Abdülaziz Han'ın Oğlu Abdülmecid) yazılı mührü çok sık kullanmıştır. Kitap ciltlerini özel olarak yaptırmış, kitabın ön ya da arka kapağında çapraz olarak "Abdul Medjid" "Medjid" "Prince Medjid" yazdırmıştır. Kütüphane koleksiyonu incelendiğinde Abdülmecid Efendi'nin kişiliğinin koleksiyonun niteliğini şekillendirdiği gözlenmekte, yaşamına ve ilgi alanlarına dair ipuçlarına rastlanmaktadır. Kütüphanede bulunan kartpostal koleksiyonu da bize Abdülmecid Efendi'nin zevkleri, ilişkide bulunduğu kişiler ile ilgi duyduğu konular hakkında önemli ipuçları vermekte, aynı zamanda üzerlerindeki resim, yazı, imza, yayınevi, postane damgası gibi unsurlarla birlikte belge değeri taşımaktadırlar.

Abdülmecid Efendi Kütüphanesi Koleksiyonunda yaklaşık 300 adet kartpostal bulunmaktadır. Abdülmecid Efendi'nin şahsına gönderilmiş kartpostallar arasında Celâl Nuri, Zonaro, Salih Keramet, Şehzade Mehmed Burhaneddin Efendi gibi tarihe mül olmuş kişilerin el yazıları ile yazıp imzalamış oldukları örnekler yer almaktadır. Bunların yanı sıra arkaları boş olarak Paris, Viyana, Almanya Amerika, İzlanda, Norveç, Mısır, Fas, Arnavutluk, gibi yurt dışı; Edirne, Bergama, İzmir gibi yurtiçi kartpostal örnekleri de bulunmaktadır.

Musee de Gand, Berlin-Zeughause, Efkaf-ı İslâmiyye, Berlin-Königl Schloss, Konstanz, gibi belli müzelere ait kartpostalların biriktirilmiş olması, Abdülmecid Efendi'nin sanata, sanat eserlerine ve dış dünyaya olan merakının en güzel örneğidir. Bu kartpostallarda, müze binaları ve içerisindeki eserlerden detaylar; şehirler,

binalar, insan kalabalıkları, doğa manzaralarının yanı sıra Beethoven, Chopin gibi ünlü müzisyenlerin portreleri, ünlü ressamların tabloları, savaş görüntüleri gibi ayrıntılar göze çarpmaktadır.

Günümüzde artık kullanılmayan, sadece bir koleksiyon malzemesi olarak değer bulan kartpostalların, özenle yazılmış el yazıları, dikkatlice seçilmiş kelimeleri ve üzerlerindeki geçmiş zaman fotoğraflarıyla ait olduğu dönemlerin ruhunu yansıtmaktadırlar. Belirli bir tasnife göre düzenlenen Abdülmecid Efendi Kütüphanesi'nin koleksiyonunda yer alan kartpostallar ise bir Osmanlı şehzadesinin farklı yönleriyle değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır.**

8 Sanatçı kişiliği ile tanınan Abdülmecid Efendi'nin kartpostal koleksiyonu arasında yer alan ünlü bestekâr Chopin'e ait kartpostal.

8

Dipnotlar

1 Behzat Üsdiken, "Beyoğlu'nda Resimli Kartpostal Yayımcıları", *Tarih ve Toplum Dergisi*, İstanbul (Nisan 1992), s. 28- 29.

2 Mert Sandalcı, "Fruchtermann Max", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.III, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayınları, İstanbul 1994, s. 341.

3 Ahmet Eken, *Kartpostallarda İstanbul*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 1992, s. 10.

** Önümüzdeki günlerde Milli Saraylar tarafından yayınlanması düşünülen Halife Abdülmecid Kütüphanesi kartpostal kataloğu ise Abdülmecid Efendi'yi farklı yönleriyle değerlendirilmesine ve tanınmasına imkân sağlayacaktır. Kartpostalın tarihçesinin yer alacağı giriş bölümünden sonra, Abdülmecid Efendi'ye gönderilen, arkası veya önü yazılı, imzalı, postane damgası, pulu ve adresi olan kartpostallar yer alacaktır. Sırasıyla Celal Nuri (İleri), Sultan II. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Burhaneddin Efendi, İtalyan saray ressamı Zonaro, şair Nigar Hanım'ın oğlu ve Abdülmecid Efendi'nin kâtabi Salih Keramet (Nigar) tarafından gönderilen kartpostallar, kartpostal gönderen kişi ile ilgili bir bölümde yer alacaktır. Kartpostal gönderen kişi ve Abdülmecid Efendi ile bağlantısı konusunda okuyucunun merakını gidermeyi amaçlayan makalelerin de yer alacağı bu bölümden sonra Abdülmecid Efendi'nin biriktirdiği, arkası yazılı olmayan ya da kartpostal üzerindeki resmi açıklayıcı mahiyette küçük notlar alınmış kartpostallar yer alacak, bunlar da yine kartpostalın konusu, ait olduğu müze, şehir gibi belirli bir tasnife göre düzenlenecektir.